

ממוני בין בני הזוג. ולכן היה נראה לענ"ד שיש להמליץ על שינוי הכתב המקובל בשטרי הכתובה. אך אח"כ מצאתי בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' ק"כ) שמתיר להדפיס שטרי כתובה בכתב אשורי (ועי"ש שזכיתי לכוון לחלק מסברותיו). ובספר "משפט הכתובה" (להגרא"ח ברש"לום, ח"א עמ' קי"ח-קי"ט) כתב שמכיון שכתובה אינה נזרקה, והיא משמשת לצורך מצוה – מותר לכתוב אותה באותיות אשוריות. אך בכרזות של חול, המושלכות לאשפה בסופו של דבר, ודאי שיש להימנע מלהשתמש בהן בכתב אשורי.

אותיות שמבלי משים הן כשרות. אולם כתב סת"ם מדויק, (כפי שמקובל בהדפסת הכתובה), מן הראוי להיזהר בו. וכאן יש להעיר שמן הראוי להימנע מלצייר אותיות סת"ם בכתובות וכרזות שונות, שאלו ענייני חול הן. וכן נראה להעיר על שטרי כתובה המודפסים בכתב אשורי ובתגין כמו בספר" תורה. והלא כתובה היא תשיש של חולין! ואע"פ שהיא לצורך מצוה, מסתבר שכתובה אינה טובה מגט. ואדרבה, הגט, יש בו מעשה מצוה, שמגרש בגט כדת משה וישראל ולא בדבר אחר. מה שאין כן בכתובה, שעיקרה הוא הסכם

סימן מב

תליון שיש עליו פסוק

א. כתיבת שתיים או שלוש מילים מפסוק אחד

נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רפ"ג סעי' ד') שאסור לרקום פסוקים בטלית. מקורה של הלכה זו הוא בתשובת הרמב"ם (סי' רס"ח, מובאת בב"י שם ד"ה וכתב). ואלו דבריו:

בדבר טלית, אשר בחר אותה בן אדם לציצית... וכתב בשוליה פסוק... זה המעשה הוא חטא, ואינו מותר בשום פנים, ואסור לדעתנו משני טעמים: האחד מהם, שאין לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים, אלא יכתוב שלוש תיבות לבד ולא יותר. ואפילו מי שהתיר לכתוב פרשה לתינוק להתלמד בה – לא התיר זאת אלא בכלל הכרח הלימוד. – לפי שלא ניתנה תורה להיכתב פרשיות פרשיות. וכל שכן פסוק פסוק... ופה במצרים ראינום לוקחים לוחות זהב או כסף, וחורתים בהם שיר של פגעים, ותולים אותם בצוארי הנערים, ומחיינו בידם על זה תכלית המחאה. והטעם השני... הוא שמפקיר פסוקי התורה לידי זלזול.

ועי' שו"ע (יו"ד סי' רפ"ג סעי' ג'), ט"ז (ס"ק ג').

ראשי פרקים

שאלה

- א. כתיבת שתיים או שלוש מילים מפסוק אחד
- ב. כתיבת פסוקים בסוכה ובבית הכנסת
- ג. כתיבת פסוק באיגרת
- ד. דינן של שתי מילים המחוברות במקף
- ה. פסוקים בכתב שאינו אשורי
- ו. כתיבה ללא כוונה לקדושה
- ז. כתב דפוס וכתב אשורי

תשובה

מסקנות

שאלה *

בעל ביקש לקנות לאשתו תליון שעליו כתוב הפסוק: "ואת עלית על כולנה" (משלי ל"א כ"ט). האם יהיה מותר לה לענוד אותו ולהיכנס עמו למקומות שאינם צנועים? והשאלה היא, האם יש במילים אלו קדושה? (ועי' שו"ע, יו"ד סי' רפ"ד סעי' א' בהג"ה, שאין הבדל בין כתיבה לבין חריטה).

* מנחם-אב תשמ"ט.

ב. כתיבת פסוקים בסוכה ובבית הכנסת

המשנ"ב (סי' תרל"ח ס"ק כ"ד) כתב שאסור לכתוב פסוקים בסוכה. וכן כתב בערוה"ש (סי' רפ"ג סעי' י"ג) שאסור לכתוב פסוקים על קירות בתי הכנסת. אך העולם נוהג לכתוב פסוקים בסוכה ובבתי הכנסת, כגון: "מה טובו אוהליך יעקב", "שיויתי ה' לנגדי תמיד" וכדו'. ופוק חזי מאי עמא דבר. וכנראה התירו כתיבת פסוקים לצורך דבר שבקדושה, כגון בבית הכנסת ובסוכה, כמו שהתירו לצורך לימוד תינוקות. אבל שימוש בפסוקים לצרכים אסטטיים גרידא – אין מקום להתיר. וגם בשו"ת מהרי"ט (ח"ב או"ח סי' ג') כתב שהעולם נהגו לכתוב פסוקים. ואולי רבותיהם הורו להם לקולא בהסתמך על הבנתם בדת הרי"ף (גיטין כ"ח ע"א, בדפוסים שלנו) שלא כתב במפורש איסור בכתיבת מגילות שלא לצורך לימוד.

ונראה שמה שכתב הש"ך (סי' רפ"ו ס"ק ב') שהמנהג להחזיר כתיבת פסוקים גם שלא לצורך לימוד, הוא עפ"י סברת המהרי"ט, שכתב שנהגו לסמוך על הרי"ף. וייתכן לומר עוד, ששימוש בפסוקים לצורך הגברת יראת שמים, כמו שכתב המהרי"ט שם על המנהג לכתוב פסוקים בבית הכנסת, אף הוא מעין צורך לימוד.

וקצת תימה על המשנ"ב וערוה"ש, שאסרו לכתוב פסוקים בסוכה ועל קירות בית הכנסת, בניגוד למנהג להקל בדבר, וכמו שכתבו המהרי"ט והש"ך. ונראה לענ"ד לומר שסוכה וקירות חיצוניים של בית הכנסת חמורים יותר, שכן הם חשופים לגשמים ועלולים להתבזות. ובפרט ניירות שכותבים עליהם פסוקים בסוכה, יש בהם חשש לביזיון. ונימוק זה תקף גם לדעת הרי"ף. אך אם שומרים על הפסוקים בכבוד, כגון שהם חקוקים על קיר בית הכנסת בחקיקה קבועה ועמידה, וכן פסוקים בסוכה, אם שומרים או גונזים אותם – אין לאסור, וכן המנהג.

הש"ך (ס"ק ו') כתב שהתפשט המנהג שלא לחוש לטעם הראשון של הרמב"ם, שכתב שאסור לכתוב פסוק מן התורה אלא לצורך לימוד. וייתכן שהטעם לכך הוא עפ"י מה שכתב המהרי"ט (מובא לקמן).

והנה שיעור "פסוק" לדעת הרמב"ם (בתשובה שם, וכן בהל' ספר תורה פ"ז הי"ד) הוא יותר משלוש מילים. אך שלוש מילים מותר לכתוב, מפני שאין זה פסוק. ומקור דבריו הוא כנראה הסוגיא בגיטין (ו' ע"ב) העוסקת בענין שרטוט, ושם נחלקו בדבר:

...בלא שרטוט. ואמר ר' יצחק: שתיים כותבין, שלוש אין כותבין. במתניתא תנא שלוש כותבין, ארבע אין כותבין.

והרמב"ם (שם הט"ז) פסק לענין שרטוט כמתניתא (וכן נפסק בשו"ע, יו"ד סי' רפ"ד סעי' ב'). וכן מסתבר, שהלכה כתנא ולא כאמורא. והסברא נותנת שכל הדינים הללו: דין שרטוט, דין קדושת כתבי הקודש ואיסור כתיבת התורה מגילות מגילות – כולם בחדא מחתא מחתינהו. שאם זהו חלק מכתבי הקודש, יש להם קדושה; ולכן אסור לכתוב בלי שרטוט, ואסור לזלזל בהם. וכך כתב הגר"א (סי' רפ"ג ס"ק ד').

אך כבר העיר בהגהות מיימוניות (הל' ס"ת פ"ז אות ו') על סתירה בפסקי הרמב"ם; שכן בהלכות ייבום (פ"ד הל' ל"ה) כתב שאסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט. וכתב הב"י (סי' רפ"ד ד"ה אסור) בשם התשב"ץ (ח"א סי' ב' ד"ה נמצא) שעל דבריו בהלכות ייבום יש לסמוך, להתיר רק כתיבת שתי מילים. אך בתשובת הרמב"ם (סי' רס"ח) פסק במפורש ששלוש מילים מותר. מיהו התשב"ץ (שם) כתב בשם רבנו מימון, אביו של הרמב"ם, שאסר בג' תיבות. גם הטור כתב בשם בה"ג (מובא בתוס' גיטין ו' ע"ב ד"ה א"ר, ובעוד ראשונים) והרא"ש (מגילה פ"ב סי' ב') להחמיר בשלוש תיבות, ולהצריך בהן שרטוט. וכן הסיק למעשה בערוה"ש (סי' רפ"ד סעי' א').

ואולי משום כך נהג הרמב"ם לכתוב פסוקים בכתב מלא, כדי שהדבר לא ייראה ככתיבת פסוקים מהתנ"ך עצמו. ועי' מה שכתב בתשובתו (שם).

ד. דינן של שתי מילים המחוברות במקף

והנה גם לפי דעת הרמב"ם בהל' ספר תורה (פ"ז הי"ד), שמוותר לכתוב שלוש מילים – בנד"ד, שהיא כתיבת ארבע מילים, לכו"ע אסור. מיהו המעיין בפסוק יראה שהמילים "על-כולנה" נכתבו במקף. וא"כ יש מקום להסתפק, אולי דינן של מילים אלו כאילו הן מילה אחת. ואם היינו סומכים על דברי הרמב"ם בהל' ספר תורה, היה מקום להתיר. ואין לומר שמאחר שבאותו תליון כתובות מילים אלו בלא מקף – הרי יש כאן ארבע מילים. יש לומר ממה נפשך: אם הצורך כתב אותן לשם חול, אפילו בארבע מילים אין קדושה. ואם נאמר שהוא מסתמך על הפסוק, וכוונתו למקור שבתנ"ך – הרי במקור אין אלו אלא שלוש מילים. וא"כ צ"ע אם אמנם מקף מחבר את שתי המילים למילה אחת.

יתירה מזאת, צ"ע אפילו בשתי מילים, שמוותר לכתוב, אם מצויין במפורש שהכוונה לפסוק, הרי הכוונה היא לכתבי הקודש. ומה בכך שיש כאן רק שתי מילים, הרי סוף-סוף כוונתו לכתבי הקודש? ועי' שו"ת הרשב"ש (סי' תפ"ב, מובא בפת"ש סי' רפ"ד ס"ק א'), שכתב שהכל תלוי בהבנת המשמעות, אם היא של חול או שהיא של קודש. ולכן יתכן מקרה שבו גם שתי מילים ייאסרו, אם משמעותן היא קודש. מיהו לשיטת ר"ת (תוס' גיטין ו' ע"א ד"ה א"ה), באיגרת שלומים, כשאין כוונתו לפסוק עצמו אלא למליצה בעלמא, מותר לכתוב יותר משלוש מילים, וכן מובא להלכה בשו"ע (יר"ד סי' רפ"ד סעי' ב'). ומשמע, שאם כוונתו לפסוק עצמו, אזי רק שלוש או ארבע מילים אסור (לכל מ"ד כדאית ליה), אך שתי מילים מותר לכו"ע; וכך מסתבר. וכאן בנד"ד, שיש ארבע מילים וצויין במפורש

אולם בתליון האמור – אין להתיר, כי אי אפשר לנוע ממנו בזיון.

ג. כתיבת פסוק באיגרת

אך עדיין קשה: שהרי מדברי הרמב"ם והשו"ע (לעיל אות א') משמע שע"י שרטוט מותר לכתוב אפילו יותר מארבע וחמש מילים, אע"פ שזו איגרת בעלמא. והרי אסור לכתוב פסוקים בודדים משום שאסור לכתוב את התורה מגילות מגילות, וכן משום החשש מזלזול בכתבי הקודש! ואין לומר שלצורך לימוד מותר משום "עת לעשות לה" וכו'. שכן היתר זה אמור רק בחומשים, אך באיגרת אין צורך לעשות לה'. ואפילו לצורך לימוד, כתב הרמב"ם בתשובה (שם):

ואם צדיכים אנו להביא ראיה מפסוק, משנים אנו הכתב ונותנים לו צורה אחרת, או כותבים מכל תיבה אות אחת או שתיים...

וכך גם מבואר במסכת גיטין (ס' ע"א). אך קשה מכל הספרים שבידינו, וביניהם הש"ס, ואף הרמב"ם עצמו. הרי כל ספריו מלאים פסוקים, וכן אגרותיו מכילות פסוקים לרוב!

ועיין פת"ש (יר"ד סי' רפ"ד ס"ק ב') שכתב בשם התשב"ץ (ח"א סי' ב' ד"ה עוד) שר' מימון אבי הרמב"ם כתב שמוותר לכתוב פסוקים ע"י ניקוד עליהם. וכתב התשב"ץ שכן נהגו אנשי ארצות ישמעאל, אלא שאינו יודע טעם לדבר. ובתשב"ץ שם מובאת דוגמא לניקוד, ואין זה הניקוד שלנו אלא גרשיים בין האותיות האחרונות בכל מילה. עכ"פ יתכן שבכתב ידו של הרמב"ם, כתיבת הפסוקים היתה מנוקדת כנ"ל. והרמב"ם עצמו (בתשובה רס"ח, הובאה לעיל אות א') כתב שנהגו לכתוב פסוקים בשינוי בלבד, וייתכן שגם שינוי זה בכלל, וצ"ע. ואולי צריך לומר שכל זה בכלל "עת לעשות לה" או לצורך לימוד; שהרי אין יכולנו ללמוד אם לא היו הפסוקים כתובים בש"ס וברמב"ם, ודווקא כסדרן! ואולי ההיתר ניתן רק לאיגרת של דברי תורה ולא לאיגרת שלומים בעלמא. וצ"ע.

כקדושת השם. ועל רמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ו ה"ח), שכתב:

כתבי הקודש כולן אסור לשורפם או לאבדם ביד. והמאבדן – מכין אותו מכת מרדות...

ומדבריו משמע שקדושת כתבי הקודש אינה מהתורה (כשאינן בהם "שמות").

ז. כתב דפוס וכתב אשורי

ישנה עוד סיבה לצדד לקולא, שהכתב שלנו אינו כתב אשורי, ולכן יש להקל בו. כי יש להבחין בין האותיות האשוריות שכותבים בהן סת"מ, שכל קוץ של יו"ד וכל תג נעשים עפ"י ההלכה, ויש להן כוונות מיוחדות, לבין האותיות המרובעות הקרויות אותיות דפוס, שאינן אותיות של סת"ם ממש (ע"ל לעיל סי' מ"א בתשובה).

תשובה

ההיתר לענוד את התליון הוא רק כאשר הצורך אינו יודע שהמדובר בפסוק, וכן שאם לא יזכר המקור בתנ"ך "משלי ל"א", והאותיות תהיינה רגילות ולא אותיות סת"ם. אך לכתחילה לא מומלץ לקנות תליון כזה.

מסקנות

- א. אין לכתוב שלוש מילים מפסוק אחד שלא בספר תורה ושלא לצורך לימוד תורה.
- ב. ההיתר לכתוב יותר מילים בתוך איגרת אמור רק באיגרת שמטרתה לימוד תורה. ואילו באיגרת שלום שבין אדם לחבירו מותר להשתמש בחלקי פסוקים רק לצורך צחות הלשון ולא לשם ציטוט של פסוק.

שהכוונה היא לפסוק במשלי, לכו"ע אסור להיכנס בהן לבית הכסא.

ה. פסוקים בכתב שאינו אשורי

והנה הרמב"ן (גיטין ו' ע"ב ד"ה והורו) כתב שרק בכתב אשורי צריך שרטוט, אך בכתב אחר אין צורך בשרטוט. וכן הביאו בשמו הרשב"א (ד"ה ואמר) והר"ן (לר"ף מגילה ו' ע"א ד"ה גרסי'). ואולי אפשר ללמוד מכאן היתר גם לכתבת פסוקים בכתב שאינו אשורי והכנסתם למקום שאינו צנוע. ונראה לענ"ד שרק לענין שרטוט אומר זאת. כי יש הלכה בכתבת ספרים שיהיו באותיות אשוריות ובשרטוט. וממילא גם חלק מספר אסור, ואפילו ג' וד' מלים. אך לגבי קדושת הפסוקים אין הדבר תלוי כלל בצורת האות אלא בתוכן הדברים.

ו. כתיבה ללא כוונה לקדושה

והנה לעיל (סי' ל"ט) נידונה השאלה בשם שנכתב ללא כוונה לקדשו, אם מותר למחוק. אם נניח שאין בו קדושה, מותר להיכנס אתו למקום שאינו צנוע ואינו נקי. ואם יש בו קדושה, אסור לעשות כן. והדבר תלוי א"כ בצורף. אם הצורף התכוון לפסוק מהתנ"ך, יש בו קדושה; אך אם לא התכוון לכך, אין בו קדושה. ויש להניח שסתם צורף מן הרוב הוא, ואינו מתכוון לפסוק מהתנ"ך; ודעת הצורף קובעת ולא דעת המזמין (ע"ל שו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' כ"א).

וא"כ יש כאן מקום להקל מחמת הספק אם כתיבת פסוק ללא כוונה אכן מקדשת. ויש לצרף שבנד"ד לא מדובר על שמות אלא על פסוק בלבד, וקדושת פסוקים אינה חמורה כל כך